

*Landelijk Platform
Beroepen in het Onderwijs*

**TOETSCRITERIA VOOR COMPETENTIEPROFIELEN
EN BEKWAAMHEIDSEISEN**

COLOFON

Toetscriteria voor competentieprofielen en bekwaamheidseisen
© 2007 Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs
Utrecht, 2007

Tekst

Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs

Tekstadviezen

Lex Boezeman, Utrecht

Eindredactie

Judy Nahari, Duiven

Ontwerp en opmaak

Atelier Willem Noyons, Utrecht

Fotografie

Arjen Veldt, Amsterdam

Druk

Drukkerij Badoux, Nieuwegein

Bestellingen

Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs

E info@lpbo.nl

W www.lpbo.nl

T (030) 210 62 00

ISBN 978-90-78691-05-1

Aan de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Mevrouw J.M. van Bijsterveldt
Postbus 16373
2500 BJ Den Haag

Utrecht, 20 december 2007

Zeer geachte mevrouw Van Bijsterveldt,

In het "Instellingsbesluit Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs" van 18 mei 2005 wordt onder artikel 3a als een van de taken van het LPBO genoemd "(het) vaststellen van de werkwijze voor toetsing van de legitimiteit van competentieprofielen en de vertaling in bekwaamheidseisen, (het) vaststellen van criteria (eventueel formats) waaraan de competentieprofielen worden getoetst, en (het) communiceren over de beoordelingscriteria voor de competentieprofielen".

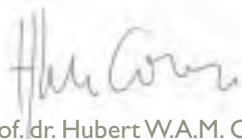
In uw brief van 22 mei 2007, waarin u verwijst naar bovengenoemde taak van het LPBO, legt u aan het LPBO de volgende vraag voor: welke procedure kan worden vastgesteld voor het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen?

In dit rapport beantwoordt het LPBO deze vraag. De beantwoording is relevant in het kader van de ontwikkeling van nieuwe beroepsprofielen en bekwaamheidseisen en evenzeer bij de herijking hiervan na verloop van een bepaalde periode.

Het LPBO heeft na een verkenning van de vraagstelling in diverse stappen een werkwijze ontwikkeld die uiteindelijk tot een set criteria heeft geleid op basis waarvan de ontwikkeling (en nadien de beoordeling) van competentieprofielen en bekwaamheidseisen ter hand kan worden genomen. Dit is gebeurd in nauwe samenspraak met wetenschappers, belanghebbenden in en buiten scholen, en experts die eerder bij de ontwikkeling van competentieprofielen en bekwaamheidseisen betrokken waren. Over de set criteria is volledige overeenstemming bereikt.

Namens het LPBO bieden wij u hierbij de bevindingen aan in de verwachting dat de geschetste werkwijze voor het opnieuw laten ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen, alsmede de herijking daarvan op termijn, een vruchtbare aanpak zal blijken te zijn.

Namens het LPBO,

Prof. dr. Hubert W.A.M. Coonen
Voorzitter

Dr. K. Kwakman
Directeur

Inhoud

Opdracht LPBO	6
Werkwijze	8
Achtergrond en context	11
Resultaat: toetscriteria	16
De totstandkoming van de toetscriteria	19
Conclusies	25
Lijst van geraadpleegde personen	30
Literatuur	31
Informatieve sites	32
Eerder uitgebrachte rapporten van het LPBO	33

Opdracht LPBO

Op 29 maart 2005 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs (LPBO) geïnstalleerd. De oprichting van het LPBO is een uitvloeisel van de Wet op de Beroepen in het Onderwijs (Wet BIO) die in de zomer van 2004 in het Staatsblad is gepubliceerd.

Het LPBO beantwoordt vragen van de minister van OCW over de kwalificatiestructuur voor de onderwijsberoepen en de daarbij behorende competentieprofielen en bekwaamheidseisen. Het LPBO vindt het belangrijk om een transparante, robuuste en samenhangende kwalificatiestructuur voor de beroepen in het onderwijs te ontwikkelen en te onderhouden.

In de periode vanaf maart 2005 beantwoordt het LPBO vier vragen met voorrang. In maart 2006 geeft het LPBO zijn standpunt over het voorstel bekwaamheidseisen voor schoolleiders primair onderwijs, zoals ontwikkeld door de Nederlandse Schoolleiders Academie (NSA). In mei 2006 volgt een rapport over de vraag of een afzonderlijk competentieprofiel gewenst is voor de leraar in het (V)MBO. In november 2006 verschijnt een rapport over de behoefte aan educatieve masters (HBO-master) in de verschillende onderwijssectoren. Het vierde rapport (mei 2007) gaat in op de ondersteunende beroepen in het onderwijs.

Op 22 mei 2007 verzoekt de staatssecretaris van OCW, mevrouw J.M. van Bijsterveldt, het LPBO per brief om de volgende vraag met voorrang te beantwoorden:

Welke procedure kan worden vastgesteld voor het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen?

Interpretatie van de vraag

Deze vraag sluit nauw aan bij de taakstelling van het LPBO zoals omschreven in de instellingsbeschikking. Conform deze taakstelling verricht het LPBO werkzaamheden die slechts kunnen worden uitgevoerd indien een procedure beschikbaar is voor het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen. Deze werkzaamheden zijn:

- werkwijze vaststellen voor toetsing van de legitimiteit van competentieprofielen en de vertaling ervan in bekwaamheidseisen;
- criteria vaststellen waaraan competentieprofielen worden getoetst;
- communiceren over de beoordelingscriteria voor competentieprofielen;
- organisaties benaderen om voor de verschillende onderwijsberoepen competentieprofielen op te stellen;
- legitimiteit toetsen van competentieprofielen;
- voorstellen laten ontwikkelen voor bekwaamheidseisen per onderwijsberoep op basis van vastgestelde competentieprofielen;
- legitimiteit toetsen van de voorgestelde bekwaamheidseisen. Dat geldt ook voor de samenhang tussen sets van bekwaamheidseisen;
- periodiek beoordelen van de werking van de bekwaamheidseisen en deze zo nodig laten herijken.

Het LPBO interpreteert bovenstaande vraag naar een procedure met name als een vraag om expliciet en inzichtelijk te maken welke kwaliteitseisen aan competentieprofielen en bekwaamheidseisen kunnen worden gesteld. Deze kwaliteitseisen zijn te onderscheiden naar product- en procescriteria. Productcriteria geven aan waar het eindproduct van door anderen ontwikkelde of herijkte competentieprofielen en/of bekwaamheidseisen op zal worden getoetst. Procescriteria stellen eisen aan de aard van het ontwikkel- of herijkingsproces.

Opbouw rapport

Deze rapportage is als volgt opgebouwd.

Allereerst wordt de werkwijze beschreven die is gehanteerd voor het beantwoorden van de vraag van de staatssecretaris van OCW. Daarna volgt een overzicht van de drie criteria die het LPBO hanteert voor antwoorden op vragen van de staatssecretaris van OCW.

Vervolgens worden de achtergrond en de context van de vraag geschetst. Eerst worden werkdefinities van de kernbegrippen competentieprofiel en bekwaamheidseisen gegeven. Daarna wordt ingegaan op de stand van zaken bij de competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor onderwijsberoepen en de daarbij gehanteerde criteria.

Hierna volgt het belangrijkste hoofdstuk van dit rapport. Daarin wordt namelijk de kern van het antwoord op de vraag gepresenteerd in de vorm van een aantal toetscriteria met bijbehorende beschrijvingen en indicatoren.

In het daaropvolgende hoofdstuk laten we zien langs welke weg de toetscriteria tot stand gekomen zijn. Tot slot worden conclusies geformuleerd. Het antwoord op de vraag wordt onderbouwd vanuit de door het LPBO gehanteerde criteria.

Werkwijze

Dit hoofdstuk schetst de werkwijze van het LPBO bij de beantwoording van de vraag van de staatssecretaris. Daarna volgt een beschrijving van de drie criteria die het LPBO hanteert om vragen van de staatssecretaris van OCW te beantwoorden.

Werkwijze

Voor het beantwoorden van vragen hanteert het LPBO een standaardprocedure. Deze bestaat uit een verkennende studie naar bestaande bronnen, een verdiepende, empirische studie binnen de beroepspraktijk en een raadpleging van beroepsbeoefenaren en andere experts.

De vraag naar een procedure voor competentieprofielen en bekwaamheidseisen is door het LPBO geïnterpreteerd als een ontwerpvraag, die een aangepaste werkwijze vereist. Ook de werkwijze is ontwerpgericht en kenmerkt zich door consultatie van experts in verschillende rondes. De raadpleging betreft een ontwerp van definities en criteria, dat steeds opnieuw wordt bijgesteld en voorgelegd aan andere experts.

In deze werkwijze zijn ingrediënten uit de standaardprocedure geïntegreerd. Er is een verkennende studie uitgevoerd om tot een eerste ontwerp van definities en criteria te komen. De verdiepende studie en de raadpleging van beroepsbeoefenaren en andere experts vonden tegelijkertijd plaats. Door raadpleging van experts is informatie opgehaald uit de bestaande beroepspraktijk en is tegelijkertijd draagvlak verworven voor het op te leveren ontwerp en de daarbij gehanteerde keuzes. Hierbij is het accent gelegd op de beroepspraktijk van degenen die competentieprofielen en bekwaamheidseisen ontwikkelen of hier belanghebbend bij zijn (kenniscentra, opleidingsinstellingen, werkgevers, vak- en beroepsverenigingen, onderwijsmanagers).

De experts zijn gericht geselecteerd vanwege hun kennis, ervaring of betrokkenheid bij de ontwikkeling of toepassing van competentieprofielen of bekwaamheidseisen (zie de lijst van geraadpleegde personen achterin dit rapport).

Voorafgaand aan elk gesprek is naar de betreffende expert een notitie gestuurd met daarin een voorlopig ontwerp en een toelichting op het doel en de opzet van het gesprek. Van elk gesprek is een schriftelijk gespreksverslag gemaakt.

Criteria LPBO

Het LPBO hanteert drie criteria voor zijn antwoord op een vraag van de staatssecretaris van OCW: aansluiting bij de vraag, legitimatie vanuit de beroepspraktijk en kwaliteit van de kwalificatiestructuur.

Aansluiting bij de vraag

Alle vragen die het LPBO beantwoordt, gaan over de kwalificatiestructuur van de onderwijsberoepen. Zowel de interpretatie van de vraag als het antwoord moeten zo goed mogelijk aansluiten bij de vraag van de staatssecretaris van OCW.

Legitimatie vanuit de beroepspraktijk

De legitimatie vanuit de beroepspraktijk is te beoordelen aan de hand van twee kenmerken: relevantie en draagvlak. Relevantie betreft de mate waarin het standpunt en onderliggende argumenten gelegitimeerd worden vanuit de beroepspraktijk binnen de verschillende onderwijsberoepen. Draagvlak verwijst naar de mate waarin beroepsbeoefenaren uit de praktijk het eens zijn over het standpunt.

Kwaliteit van de kwalificatiestructuur

De kwalificatiestructuur voor de onderwijsberoepen is in de ogen van het LPBO een geordend en samenhangend geheel van competentieprofielen en daarop gebaseerde bekwaamheidseisen voor alle verschillende onderwijsberoepen binnen Primair Onderwijs (PO), Voortgezet Onderwijs (VO) en Beroeps- & Volwasseneneducatie (BVE). Vanuit zijn opdracht en doelstelling heeft het LPBO drie kenmerken opgesteld ten aanzien van de wenselijke kwaliteit van die kwalificatiestructuur: transparantie, robuustheid en samenhang.

Transparantie verwijst naar de mate van helderheid van de verschillende bekwaamheidseisen, maar ook naar de helderheid in de opbouw van de kwalificatiestructuur.

Robuustheid is een combinatie van een zo groot mogelijke compactheid in relatie tot een zo breed mogelijke geldigheid. Compactheid verwijst naar de omvang van de bekwaamheidseisen en de structuur in het geheel. De geldigheid hiervan betreft niet alleen de huidige situatie. De kwalificatiestructuur moet ook een zekere bestendigheid hebben voor nieuwe ontwikkelingen.

Een samenhangende kwalificatiestructuur is een structuur waarin bekwaamheidseisen onderling vergelijkbaar zijn en waarin eisen voor verschillende onderwijsberoepen zodanig op elkaar aansluiten dat doorstroom tussen de verschillende onderwijsberoepen mogelijk wordt.

Achtergrond en context

Dit hoofdstuk geeft allereerst een definitie van de kernbegrippen competentieprofiel en bekwaamheidseisen. Daarna volgt de stand van zaken bij (de ontwikkeling van) competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor onderwijsberoepen in Nederland. Wat is er al ontwikkeld en getoetst en welke criteria zijn daarbij gehanteerd?

Tot slot volgt een kort overzicht van criteria die in de internationale context worden gehanteerd.

Definities

Om andere partijen opdracht te verstrekken tot het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen, is een heldere omschrijving van beide begrippen vereist. Omdat algemeen geaccepteerde definities ontbreken, vindt het LPBO het noodzakelijk om eigen definities samen te stellen. Daarbij zijn de volgende criteria aangehouden:

- de definitie refereert aan een onderwijsberoep;
- de definitie brengt het integratieve karakter van competenties tot uitdrukking (Onderwijsraad 2002);
- de definitie is eenduidig;
- de definitie is contextgerelateerd (Onderwijsraad 2002);
- de definitie sluit aan bij gangbare definities.

Voor een eerste ontwerp van definities is een gerichte literatuurstudie uitgevoerd (Goetheer 2006; ISISQ5 & VO-raad 2007; Van der Klink & Boon 2002; Onderwijsraad 2002; Onstenk 1997; Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs 2004) en is informatie op websites gezocht (www.colo.nl; www.competentieweb.nl; www.lerarenweb.nl; www.minocw.nl; www.kenniscentrumevc.nl; www.thesauruszorgenwelzijn.nl).

Vervolgens zijn de opgestelde definities in alle verschillende ontwerproudes meegenomen, aangescherpt en getoetst op acceptatie (in het hoofdstuk over de totstandkoming van de toetscriteria wordt dit nader toegelicht). Op grond hiervan kon algemene acceptatie worden bereikt ten aanzien van beide definities, die tevens aan bovenstaande criteria voldoen. Het LPBO stelt daarom voor om onderstaande twee definities als werkdefinities te hanteren.

Werkdefinitie competentieprofiel

Een beschrijvende en normatieve set van generieke beroepscompetenties waarover de professioneel handelende beroepsbeoefenaar moet beschikken om taken en activiteiten binnen een beroepsdomein van de onderwijsberoepen uit te kunnen voeren. Elke beroepscompetentie is op te vatten als een geïntegreerd geheel van kennis, inzicht, vaardigheden, beroepshouding, beroepsopvattingen, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten, die in een specifieke en aan verandering onderhevige beroepscontext betekenis krijgt.

De beroepscompetenties zijn afgeleid uit een theoretisch (en waar mogelijk empirisch) verantwoorde visie op de kern van het beroep en op ontwikkelingen die op dit beroep van invloed zijn. Deze visie maakt onderdeel uit van het competentieprofiel, evenals de rationale voor de vertaalslag van visie naar beroepscompetenties.

Werkdefinitie bekwaamheidseisen

Landelijke eisen voor het professionele handelen van beroepskrachten in het onderwijs, in termen van benodigde kennis en zichtbaar gedrag. Deze eisen zijn aantoonbaar afgeleid van het competentieprofiel van het betreffende onderwijsberoep.

Omdat beroepscompetenties zichtbaar worden in doelmatig handelen van de beroepskracht, wordt de benodigde kennis en zichtbaar gedrag per beroepscompetentie afgeleid uit het zichtbaar doelmatig handelen van de beroepskracht. Dit zichtbaar doelmatig handelen bestaat naast het geleverde eindresultaat uit de wijze waarop de beroepskracht zich kan verantwoorden en kan reflecteren over gemaakte keuzes en beslissingen tijdens het handelingsproces.

Beide werkdefinities berusten op een aantal aanvullende keuzes en overwegingen die uit de ontwerprondes naar voren zijn gekomen:

- een competentieprofiel bundelt competenties op het niveau van het beroep en is daarmee generiek van karakter;
- een competentieprofiel is breder dan alleen een opsomming van competenties, maar bevat ook een visie op het beroep en de ontwikkelingen hierbinnen. Hierdoor nemen de robuustheid en transparantie van het profiel toe;
- het onderscheid tussen competentieprofiel en bekwaamheidseisen behelst het verschil tussen geïntegreerd professioneel handelen (wat moet je kunnen voor het uitoefenen van een onderwijsberoep?) en concrete eisen ten aanzien van kennis en gedrag (wat moet je daarvoor kennen en doen?);
- een competentieprofiel is voorwaardelijk voor het ontwikkelen van bekwaamheidseisen. Dat wil zeggen: eerst een competentieprofiel ontwikkelen, daarna de bekwaamheidseisen;
- hoewel het belang van niveau-onderscheidingen binnen de bekwaamheidseisen door velen wordt onderschreven, wordt dit niet in bovenstaande definitie opgenomen. Er ontbreken anno 2007 criteria die een niveau-onderscheid binnen verschillende onderwijsberoepen legitimeren. Op het moment dat deze criteria er zijn, kan de definitie worden aangepast;
- beide werkdefinities zijn conceptueel en abstract. Dit biedt een kader van waaruit praktische omschrijvingen, voor gebruik binnen de school, kunnen worden afgeleid.

Stand van zaken

Op 1 augustus 2006 is de Wet op de Beroepen in het Onderwijs (Wet BIO) in werking getreden. In de Wet BIO is bepaald dat bekwaamheidseisen voor leraren, schoolleiders in het primair onderwijs en onderwijsondersteuners moeten worden vastgesteld.

In de wet zijn de hoofdcomponenten van de bekwaamheidseisen opgenomen. De wet bepaalt dat, voor de onderscheiden onderwijssectoren, bekwaamheidseisen zijn gericht op het handelen in het onderwijsleerproces, het algemeen professioneel handelen en het werken binnen een onderwijsorganisatie. Zij omvatten in ieder geval eisen ten aanzien van pedagogisch-didactische kennis, inzicht en vaardigheden en vakbekwaamheid.

Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel (SBL)

De bekwaamheidseisen voor leraren zijn ontwikkeld door leraren zelf, onder regie van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel (SBL), en zijn vanaf 1 augustus 2006 van kracht. Er zijn drie afzonderlijke sets van bekwaamheidseisen voor verschillende categorieën leraren: leraren primair onderwijs; leraren VMBO, onderbouw havo en vwo, praktijkonderwijs en beroepsonderwijs; en leraren bovenbouw havo en vwo (Ministerie van OCW 2005). Alle bekwaamheidseisen zijn afgeleid uit een competentiematrix waarin zeven lerarencompetenties zijn onderscheiden. Bekwaamheidseisen zijn per competentie uitgewerkt in handelings- en kenniscomponenten (www.lerarenweb.nl).

SBL spreekt niet expliciet over een competentieprofiel. De competentiematrix is ook niet door een externe instantie getoetst. De Onderwijsraad is, toen de bekwaamheidseisen ontwikkeld waren, gevraagd hierover advies uit te brengen. In dit advies is een viertal criteria gehanteerd, die voorkomen in de nota van toelichting bij het ontwerp-besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (Onderwijsraad 2005):

- draagvlak bij de beroepsgroep;
- mate van detaillering (globaal versus gedetailleerd);
- ontwikkelingsgerichtheid en doorstroming;
- herkenbare praktijkgerichtheid in het beroepsonderwijs.

Daarnaast is een vijfde criterium toegevoegd: functioneren in de praktijk.

Bekwaamheidseisen voor schoolleiders primair onderwijs

De bekwaamheidseisen voor schoolleiders primair onderwijs zijn inmiddels ontwikkeld. De NSA heeft deze bekwaamheidseisen, in nauwe samenspraak met de beroepsgroep, ontwikkeld op basis van een beroepsstandaard waarvan de ontwikkeling ook door de NSA ter hand is genomen (NSA 2005). De beroepsstandaard bestaat uit acht kerncompetenties voor onderwijskundig leiderschap. De bekwaamheidseisen zijn opgebouwd uit indicatoren, afgeleid uit de kerncompetenties, die aangeven waaruit bekwaamheid blijkt. De indicatoren integreren zowel het benodigde handelingsrepertoire als kennis en professionele attitude.

De beroepsstandaard is niet door een externe instantie getoetst, maar over de bekwaamheidseisen is achteraf het oordeel van het LPBO gevraagd (LPBO 2006). Het LPBO heeft hierbij de volgende criteria aangehouden:

- mate van zorgvuldigheid in de totstandkoming van de bekwaamheidseisen;
- verantwoording van de werkwijze;
- draagvlak binnen de beroepsgroep;
- maatschappelijke legitimering;
- wetenschappelijke legitimering;
- volledigheid;
- functie van de bekwaamheidseisen;
- bruikbaarheid.

Onderwijsondersteuners

Voor onderwijsondersteuners zijn nog geen aparte bekwaamheidseisen opgesteld, omdat het tot voor kort onduidelijk was of het om één of om meerdere afzonderlijke beroepen ging. In mei 2007 heeft het LPBO het standpunt ingenomen dat het beroep van onderwijsondersteuner op twee verschillende niveaus wordt uitgeoefend: het niveau van onderwijsassistent en een, nog nader aan te duiden, hoger niveau (LPBO 2007). Voor beide niveaus moeten nog competentieprofielen en bekwaamheidseisen ontwikkeld worden.

Voor de ontwikkeling van het competentieprofiel en de bekwaamheidseisen van de onderwijsassistent is al veel voorwerk gedaan door Calibris (voormalig Kenniscentrum voor leren in de praktijk in de sectoren Gezondheidszorg, Welzijn, Sport en Dienstverlening (OVDB)), dat een kwalificatiedossier voor de onderwijsassistent heeft ontwikkeld (Calibris 2005). In een kwalificatiedossier zijn de kwalificatie-eisen voor een beroepsgroep beschreven. Deze eisen geven weer wat een gediplomeerde moet kunnen als deze op de arbeidsmarkt start, dus welke eisen gesteld worden aan een beginnend beroepsbeoefenaar. Een kwalificatiedossier vormt, na vaststelling door de minister van OCW of de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de wettelijke basis voor onderwijsinstellingen om onderwijs en examens vorm te geven (op MBO-niveau), en de onderwijsinspectie voor het toezicht hierop.

De inhoud van de kwalificatiedossiers wordt getoetst door zogenaamde paritaire commissies en door het Coördinatiepunt Kwalificaties MBO, op basis van een op schrift gesteld Toetsingskader (Colo 2006). Toetsing vindt plaats aan de hand van kwaliteitseisen: herkenbaarheid, uitvoerbaarheid, transparantie, flexibiliteit en duurzaamheid. Daarnaast geldt een groot aantal vormvereisten. Ook het kwalificatiedossier voor de onderwijsassistent is inmiddels getoetst door het Coördinatiepunt (www.coördinatiepunt.nl).

Criteria internationaal

In Engeland is een landelijke organisatie verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een raamwerk waarin standaarden voor leraren in verschillende loopbaanfasen worden opgenomen: de Training and Development Agency for Schools (TDA). De TDA is gestart met een revisie van bestaande standaarden en consulteert daarbij vele duizenden leraren. De TDA werkt vooralsnog niet met criteria, maar heeft 13 ontwerprichtlijnen uitgevaardigd die sturend zijn ten aanzien van de herijking van de standaarden (zie www.tda.gov.uk). Het merendeel van deze ontwerprichtlijnen is inhoudelijk van aard en geeft aan wat er in de standaarden moet zijn opgenomen. Bijvoorbeeld dat standaarden het belang van vakken en de ontwikkeling ervan benadrukken en dat standaarden heldere verwachtingen moeten expliciteren ten aanzien van professionele ontwikkeling. Een aantal van deze ontwerprichtlijnen geeft zicht op onderliggende criteria voor de standaarden:

- ze moeten zo generiek mogelijk zijn, voor gebruik in alle contexten waar leraren werkzaam zijn;
- ze moeten duurzaam zijn en zo min mogelijk verwijzen naar specifieke tijdsgebonden aspecten;
- ze moeten transparantie en robuustheid bewerkstelligen;
- ze moeten toegankelijk, beknopt, helder, nauwkeurig, uitdagend en realistisch zijn.

Binnen Europa zijn verschillende organisaties actief in het formuleren van standaarden voor leraren: de Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), de Europese Commissie en verschillende organisaties van lerarenopleidingen, zoals de European Network on Teacher Education Policies (ENTEP) en de Association for Teacher Education in Europe (ATEE).

De Europese Commissie heeft een document uitgegeven met principes en competenties van leraren die voor

heel Europa geldig zouden moeten zijn (Europese Commissie 2005). Er is een valideringsconferentie georganiseerd in 2005, waarbij beleidsambtenaren, stafmedewerkers van lerarenopleidingen en vertegenwoordigers van Europese organisaties zich uitspreken over het voorliggende document. Er ontbreekt een verantwoording van de manier waarop deze principes en competenties zijn ontwikkeld. Daarnaast worden geen criteria gehanteerd.

In de Verenigde Staten is de National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS) verantwoordelijk voor het ontwikkelen van professionele standaarden voor leraren. Aan de hand van deze standaarden is een assessment en een certificeringstraject ontwikkeld: als leraren aan kunnen tonen dat ze aan de standaarden voldoen, worden ze geregistreerd als gecertificeerd leraar.

Naast ontwikkeling van standaarden, worden standaarden regelmatig herzien. De NBPTS hanteert een ontwikkelings- en herijkingsproces waarin, net als bij de TDA, vooral leraren zelf betrokken zijn. Er worden commissies samengesteld waarin zowel leraren als andere experts zitting hebben, hoewel de eis is dat de meerderheid van de commissieleden uit leraren bestaat. Toelating tot deze commissie gebeurt aan de hand van toelatingscriteria: de kwaliteit van het eigen lesgeven, de vakinhoudelijke en didactische kennis, actuele kennis over bestaande standaarden, communicatieve vaardigheden en de positie binnen de professionele gemeenschap. De commissie is verantwoordelijk voor het ontwerp van de standaarden, waarbij consultatie van leraren verplicht onderdeel uitmaakt van het ontwerpproces. Het uiteindelijke ontwerp wordt ter goedkeuring voorgelegd aan het bestuur van de NBPTS. De website geeft geen informatie over de daarbij gehanteerde criteria.

In het volgende hoofdstuk passeren de toetscriteria de revue. Daarna wordt als achtergrondinformatie nader ingegaan op de wijze waarop deze criteria in diverse ontwerpproces tot stand gekomen zijn.

Resultaat: toetscriteria

Het LPBO onderscheidt vijf criteria voor de ontwikkeling en herijking van competentieprofielen en bekwaamheidseisen: herkenbaarheid, bruikbaarheid, toetsbaarheid, verantwoording van de werkwijze en formatvereisten. Elk criterium wordt hieronder nader toegelicht met een aanduiding van het type criterium, een omschrijving en bijbehorende indicatoren.

1. Herkenbaarheid

Aard criterium: productcriterium.

Omschrijving: verschillende stakeholders herkennen en accepteren de inhoud van competentieprofielen en bekwaamheidseisen.

Indicatoren:

- er heeft een toetsing plaatsgevonden van het ontwerp van het competentieprofiel en de bekwaamheidseisen bij beroepsbeoefenaren van het betreffende onderwijsberoep, bij beroepsbeoefenaren van andere onderwijsberoepen, bij directe belanghebbenden van de opbrengsten van onderwijs (zoals bedrijfsleven, leerlingen, schoolbesturen en gemeenten, ouders en vervolgonderwijs) en eventueel bij aanpalende beroepsgroepen;
- de toetsing bij beroepsbeoefenaren vindt plaats in evenredige verdeling naar onderwijssectoren die voor het betreffende onderwijsberoep relevant zijn;
- in de selectie van beroepsbeoefenaren vindt spreiding plaats naar aantal jaren werkervaring.

2. Bruikbaarheid

Aard criterium: productcriterium.

Omschrijving: de aantoonbare bijdrage van competentieprofielen en bekwaamheidseisen aan de beroepspraktijk van het onderwijs.

Indicatoren:

- bewijs voor gebruik als richtinggevend kader bij stimulering van professionele ontwikkeling van beroepsbeoefenaren;
- bewijs voor gebruik als richtinggevend kader bij beoordeling van het functioneren van beroepsbeoefenaren;
- bewijs voor gebruik als richtinggevend kader bij het uitvoeren van examens en assessments.

3. Toetsbaarheid

Aard criterium: productcriterium voor uitsluitend bekwaamheidseisen.

Omschrijving: de bekwaamheidseisen zijn zodanig geformuleerd dat scholen en opleidingsinstellingen aan kunnen geven in hoeverre (startende) beroepsbeoefenaren hieraan voldoen.

Indicatoren:

- formulering in termen van wat beroepsbeoefenaren moeten weten en doen;
- bij elke gedragseis (doen) hoort een omschrijving van het wenselijke resultaat van dit gedrag.

4. Verantwoording van de werkwijze

Aard criterium: procescriterium.

Omschrijving: het ontwikkelingsproces is systematisch en de verschillende stappen en keuzes daarin zijn beargumenteerd.

Indicatoren:

- de gehanteerde procedure en daarbij gemaakte keuzes zijn beschreven;
- er is beargumenteerd aangegeven welke actoren in diverse stadia van ontwikkeling zijn betrokken, wat hun rol is en hoe deze actoren worden geselecteerd;
- in het ontwerpproces worden beroepsbeoefenaren van het desbetreffende onderwijsberoep betrokken. Zij zijn evenredig verdeeld naar de verschillende onderwijssectoren die voor dit onderwijsberoep relevant zijn;
- er is een systematische methode toegepast voor het onderscheiden en ordenen van beroepscompetenties;
- gemaakte keuzes worden verantwoord door te verwijzen naar relevante wetenschappelijke bevindingen.

5. Formatvereisten

Aard criterium: productcriterium.

Omschrijving: eisen ten aanzien van de vorm waarin competentieprofielen en bekwaamheidseisen zijn opgesteld opdat deze onderling vergelijkbaar zijn.

Indicatoren:

- aansluiting bij de werkdefinities van competentieprofielen en bekwaamheidseisen van het LPBO;
- aansluiting bij de Wet BIO: gericht op het handelen in het onderwijsleerproces, het algemeen professioneel handelen en het werken binnen een onderwijsorganisatie. Bekwaamheidseisen omvatten in ieder geval eisen ten aanzien van pedagogisch-didactische kennis, inzicht en vaardigheden, en vakbekwaamheid;
- eenduidige opbouw;
- eenduidig taalgebruik;
- de inhoud maakt de overeenkomst met overige onderwijsberoepen expliciet;
- de inhoud maakt het onderscheid met overige onderwijsberoepen expliciet.

De totstandkoming van de toetscriteria

Dit hoofdstuk beschrijft hoe het LPBO van de beginsituatie tot het definitieve ontwerp is gekomen. De beginsituatie is een eerste ontwerp van een set van criteria, met voorlopige omschrijvingen. Deze set van criteria is in vier ontwerprondes steeds aangepast en gewijzigd, op grond van informatie die door de experts is aangeleverd. Per ontwerpronde wordt op hoofdlijnen aangegeven welke keuzes zijn gemaakt ten aanzien van de aangeboden criteria en omschrijvingen, en welke uitkomsten de raadpleging van experts opleverde.

Voorafgaand aan de eerste ronde maakt het LPBO een startdocument met een voorlopig ontwerp van criteria (zie ook het eerdere hoofdstuk over 'Achtergrond en context'). Daartoe wordt in bestaand bronnenmateriaal gezocht naar vigerende toetscriteria voor competentieprofielen en bekwaamheidseisen. Die blijken vooral afkomstig van de Onderwijsraad en het LPBO, die alle door hen gehanteerde criteria ook van een omschrijving voorzien.

Ook Colo en enkele internationale organisaties hanteren criteria, maar deze zijn niet rechtstreeks van toepassing op competentieprofielen of bekwaamheidseisen, en blijken ook overlappend met de criteria van de Onderwijsraad en het LPBO.

Eerste ontwerpronde

Het voorlopige ontwerp van criteria wordt in de eerste ronde voorgelegd aan experts die over wetenschappelijke dan wel praktische expertise beschikken ten aanzien van het ontwikkelen van competentieprofielen (en soms bekwaamheidseisen) op het niveau van het beroep. Doel van de eerste ronde is bij de experts na te gaan wat hun mening is over de volgende aspecten:

- volledigheid van de reeks criteria;
- adequaatheid van de beschrijvingen van criteria;
- functie van ieder criterium bij de ontwikkeling of herijking;
- aard van het criterium (proces of product);
- relevantie van ieder criterium, ook ten opzichte van andere criteria.

De experts van de eerste ronde vinden de genoemde reeks van criteria zo goed als volledig. Wel vinden ze het aantal criteria te groot. Het advies luidt om de set van criteria zo overzichtelijk en beknopt mogelijk te houden.

Daarnaast is men het erover eens dat de reeks van criteria voor alle sectoren en partijen zou moeten gelden en zowel product- als procescriteria zou moeten bevatten. De rationale daarachter is dat procescriteria voorspellende waarde hebben voor productcriteria die pas later getoetst kunnen worden. Criteria kunnen worden geordend naar het tijdstip van toetsing: sommige criteria kunnen getoetst worden bij oplevering van een competentieprofiel of de bekwaamheidseisen, terwijl andere criteria pas kunnen worden getoetst indien het competentieprofiel of de bekwaamheidseisen daadwerkelijk in gebruik zijn genomen. Het opnemen van beide typen criteria maakt de set van criteria derhalve geschikt voor zowel ontwikkeling als herijking.

Wat de relevantie van de criteria betreft, zijn de experts het unaniem eens over de criteria die zij het meest van belang vinden: draagvlak (zowel professioneel als maatschappelijk), bruikbaarheid en verantwoording van

de werkwijze. Het criterium draagvlak blijkt voor verwarring te zorgen, omdat het zowel opgevat wordt als procescriterium (creëren van draagvlak door betrekken van beroepsbeoefenaren) en als productcriterium (bestaan van draagvlak doordat beroepsbeoefenaren zich herkennen in de inhoud van competentieprofielen en bekwaamheidseisen). Op grond van deze verwarring wordt het advies gegeven om, wat draagvlak betreft, een duidelijk onderscheid aan te houden tussen ontwerp- en toetsfase, en dit ook in de criteria tot uitdrukking te laten komen en desnoods als begrip te laten vervallen.

Tot slot zijn de experts eensgezind in hun kritiek dat de omschrijvingen van de criteria veel meer eenduidigheid behoeven en geven zij een groot aantal aanwijzingen voor verbetering hiervan.

Op basis van de discussies in de eerste ronde is een keuze gemaakt voor de vijf belangrijkste criteria:

- *herkenbaarheid*; productcriterium dat in plaats komt van draagvlak omdat het meer eenduidig aangeeft waar het om gaat;
- *bruikbaarheid*: productcriterium, in de zin van bruikbaarheid voor de beroepspraktijk;
- *toetsbaarheid*: uit de dialoog met de experts komt toetsbaarheid van bekwaamheidseisen als nieuw productcriterium naar voren, mede in verband met de functie van bekwaamheidseisen en met de eisen die de Wet BIO stelt aan bekwaamheidseisen;
- *verantwoording van de werkwijze*: als procescriterium met hierin opgenomen de betrokkenheid van beroepsbeoefenaren zelf (in plaats van draagvlak);
- *formatvereisten*: op grond van de opdracht van het LPBO inzake de ontwikkeling van de kwalificatiestructuur onderwijsberoepen, zijn formatvereisten als productcriterium toegevoegd.

Vervolgens zijn deze criteria omschreven en van indicatoren voorzien. In de keuze en beschrijving van indicatoren is zo veel mogelijk geput uit informatie die door de experts is geleverd.

Tweede ontwerpronde

De vijf criteria met beschrijvingen en indicatoren worden in de tweede ronde voorgelegd aan experts met betrokkenheid bij opleidingen voor onderwijsberoepen. Doel van deze ronde is de adequaatheid van het voorliggende ontwerp van criteria te toetsen.

Alle experts uit de tweede ronde kunnen zich vinden in de voorgestelde vijf criteria en stellen daar verder geen wijzigingen in voor. De enige wijziging die wordt doorgevoerd, is een aanpassing in de omschrijving van het criterium *toetsbaarheid*. Deze omschrijving wordt uitgebreid met de toevoeging dat 'scholen en lerarenopleidingen' hier houvast aan kunnen ontleen.

De uitkomsten van de tweede ronde geven vooral aanleiding tot wijzigingen in het aantal indicatoren en tot verdere aanscherping in de formulering van indicatoren.

Wat het aantal indicatoren betreft, werd een indicator nader opgesplitst voor een meer eenduidige formulering. 'Welke actoren in diverse stadia van ontwikkeling zijn betrokken, wat hun rol was en hoe ze zijn geselecteerd' is als afzonderlijke indicator opgenomen naast de indicator aangaande de betrokkenheid van beroepsbeoefenaren in het ontwerpproces, bij het criterium *verantwoording werkwijze*.

Ook werd een indicator verwijderd omdat het merendeel van de experts hier vraagtekens bij plaatste en dit geen passende indicator vond voor het criterium *bruikbaarheid* ('verbeteren van de doorstroming tussen en binnen de onderwijsberoepen').

Tenslotte zijn twee nieuwe indicatoren toegevoegd. Ten eerste is de indicator 'in de selectie van beroepsbeoefenaren vindt spreiding plaats naar aantal jaren werkervaring' toegevoegd aan het criterium *herkenbaarheid*. De argumentatie voor het toevoegen van deze indicator is dat, volgens een aantal experts, de mate van herkenbaarheid van competentieprofielen en bekwaamheidseisen afhankelijk is van de ervaring van de beroepsbeoefenaar. Om een uitspraak te kunnen doen over herkenbaarheid zullen beroepsbeoefenaren in verschillende stadia van hun loopbaan moeten worden bevroegd. Ten tweede is aan de *formatvereisten* de indicator 'aansluitend bij de werkdefinities van competentieprofielen en bekwaamheidseisen' toegevoegd. Dit om duidelijk te maken dat competentieprofielen en bekwaamheidseisen alle componenten moeten bevatten waar in de werkdefinities van het LPBO naar wordt verwezen.

Met betrekking tot de formulering van indicatoren is een drietal wijzigingen doorgevoerd. Bij het criterium *herkenbaarheid* is het woord 'afnemers' vervangen door 'belanghebbenden van de opbrengsten van onderwijs' inclusief een opsomming van actoren die daartoe behoren.

Alle indicatoren van het criterium *bruikbaarheid* zijn eensluidend geformuleerd in termen van 'bewijs voor'. Daarmee wordt helderder neergezet hoe aan dit criterium kan worden voldaan.

Tot slot is bij het criterium *formatvereisten* de specificering naar niveaus van onderwijsberoepen verwijderd, om aansluiting te garanderen bij de nieuw ontwikkelde werkdefinitie van bekwaamheidseisen, waarin is gekozen om geen niveau-onderscheidingen mee te nemen.

De experts in deze ronde zijn unaniem van mening dat deze set van criteria in het geheel bruikbaar is voor zowel ontwikkeling als herijking. Het relatieve belang van de toetscriteria achten zij echter afhankelijk van het type proces en product. Indien nieuwe competentieprofielen en bekwaamheidseisen worden ontwikkeld, zijn herkenbaarheid, toetsbaarheid, verantwoording van de werkwijze en formatvereisten belangrijke toetscriteria. Pas bij de herijking, als competentieprofielen en bekwaamheidseisen echt in praktijk zijn toegepast, kan bruikbaarheid worden getoetst. Afhankelijk van de aard van het herijkingsproces en van het aantal en type wijzigingen dat hieruit voortvloeit, kunnen echter ook de overige toetscriteria weer opnieuw aan de orde zijn.

Het belangrijkste punt van discussie in deze ronde betrof de aard van de toetscriteria. De vijf toetscriteria met indicatoren geven richting aan het proces van ontwikkeling en aan het product van ontwikkeling of herijking. Maar de toetscriteria geven niet aan hoe het proces en het product er precies uit moeten zien. Zo schrijven de criteria niet voor welke methode moet worden toegepast voor het onderscheiden van competenties, welke competenties moeten worden benoemd, hoeveel beroepsbeoefenaren betrokken moeten zijn in ontwerp of toetsing, of welk type bewijs moet worden aangeleverd. De toetscriteria bieden degenen die ontwikkelen of herijken juist keuzemogelijkheden om hier een eigen invulling, passend bij het betreffende onderwijsberoep, aan te geven.

Het merendeel van de experts is voorstander van deze wijze van invulling van criteria en indicatoren, juist vanwege de ruimte die hiermee wordt geboden aan de organisaties die ontwikkelen of herijken. Een doorslaggevend argument hierbij was dat deze ruimte de mogelijkheid geeft om als onderwijsberoep zelf vast te stellen welke competenties en bekwaamheidseisen ertoe doen en eigen keuzes te maken in het ontwikkelingsproces. Dit draagt bij aan de herkenbaarheid en bruikbaarheid van competentieprofielen en bekwaamheidseisen omdat deze hiermee ook echt als 'eigen' kunnen worden beschouwd.

De experts wijzen er wel op dat toetsing van de criteria alleen mogelijk is als de organisaties die ontwikkelen

of herijken niet alleen aangeven hoe hun competentieprofielen of bekwaamheidseisen aan de criteria en indicatoren voldoen, maar ook waarom.

Derde ontwerpronde

De vijf criteria met gewijzigde beschrijvingen worden in de derde ronde voorgelegd aan een brede vertegenwoordiging van partijen betrokken bij de kwalificatiestructuur van de onderwijsberoepen (werkgevers, ontwikkelaars, vak- en beroepsverenigingen). Doel van deze ronde is om overeenstemming te krijgen over het voorliggende ontwerp of over noodzakelijke aanpassingen in het ontwerp.

De uitkomst van deze ronde is brede overeenstemming over het belang en wijze van omschrijving van alle vijf criteria. Er was enige discussie over de noodzaak tot opname van de indicator aangaande beoordeling en over de rangschikking van de indicator aangaande examens en assessment bij het criterium *bruikbaarheid* (zou het niet beter passen onder *toetsbaarheid*?). Ondanks deze discussie is toch besloten beide indicatoren te handhaven onder de indicator *bruikbaarheid* en om alle indicatoren bij dit criterium te laten starten met de formulering: “bewijs voor gebruik als richtinggevend kader bij”. Argument voor handhaven van de indicatoren onder *bruikbaarheid* is om dit criterium zo veel mogelijk onderscheidend te laten zijn van het criterium *toetsbaarheid*. Het criterium *toetsbaarheid* richt zich op de formulering van bekwaamheidseisen die zodanig moet zijn dat deze toetsoordelen mogelijk maakt, terwijl het criterium *bruikbaarheid* gaat om het daadwerkelijke gebruik van competentieprofielen en bekwaamheidseisen in verschillende typen situaties.

Daarnaast is een aantal voorstellen gedaan voor wijzigingen, die unaniem zijn aangenomen. Deze wijzigingen betreffen kleine toevoegingen en aanpassingen in woordgebruik. Zo zijn leerlingen als betrokken partij toegevoegd in de toetsing bij het criterium *herkenbaarheid* en is bij *verantwoording werkwijze* opgenomen dat beargumenteerd moet worden welke actoren in het ontwikkelingsproces betrokken zijn.

Tot slot komt als aanbeveling uit deze ronde dat de criteria niet afzonderlijk van elkaar kunnen worden getoetst, omdat een aantal criteria voorwaardelijk is voor het voldoen aan andere criteria. Zo gaat herkenbaarheid vooraf aan bruikbaarheid, maar wordt herkenbaarheid beïnvloed door de gevolgde procedure, die beschreven staat onder de verantwoording van de werkwijze.

Vierde ontwerpronde

In de vierde ronde wordt het ontwerp uit de vorige ronde voorgelegd aan een aantal gebruikers van competentieprofielen en bekwaamheidseisen van verschillende scholen. Doel van deze ronde is de criteria en indicatoren verder aan te scherpen vanuit het perspectief van gebruik in de school. Daartoe wordt een aantal onderwijsmanagers gevraagd hoe zij binnen hun school of scholen competentieprofielen en bekwaamheidseisen gebruiken. Wat vinden zij van de herkenbaarheid, bruikbaarheid en toetsbaarheid van bestaande competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor leraren en schoolleiders?

De respondenten vinden de huidige competentieprofielen en bekwaamheidseisen voldoende herkenbaar en bruikbaar voor hun scholen. In de meeste scholen wordt naar een schoolspecifieke invulling gezocht, en daartoe worden bestaande competentieprofielen en bekwaamheidseisen als basis gebruikt.

Scholen maken dus gebruik van bestaande competentieprofielen en bekwaamheidseisen, alhoewel elke school verschilt in manieren van gebruik. Zo worden bekwaamheidseisen ingezet als instrument bij het aannemen van nieuw personeel, bij de meerjarenpersoneelsplanning of bij het ontwikkelen van personeelsbeleid.

Aansluitend bij de in de Wet BIO beoogde functie worden bekwaamheidseisen ook (maar niet overal) gebruikt voor de ontwikkeling van personeel, en meer specifiek bij de ontwikkeling van vragenlijsten en de inrichting van bekwaamheidsdossiers.

De onderwijsmanagers achten de huidige bekwaamheidseisen tevens voldoende toetsbaar. Worden bekwaamheidseisen daadwerkelijk gebruikt voor beoordeling van docenten, dan is een nadere operationalisatie van die eisen in de vorm van indicatoren wel noodzakelijk.

De uitkomsten van deze ronde geven geen aanleiding om wijzigingen door te voeren in de criteria en indicatoren of in de omschrijving en formulering daarvan.

Uiteindelijke ontwerp

Het ontwerp van criteria zoals tot dan toe ontwikkeld, heeft nog een laatste bewerking ondergaan. Alle gespreksverslagen zijn nogmaals doorgelezen om te bekijken of belangrijke opmerkingen van experts in voldoende mate zijn terug te vinden in het ontwerp. Daarnaast is het gehele ontwerp gecontroleerd op consistentie met uitgangspunten van de Wet BIO, eerder ingenomen standpunten van het LPBO en de ontwikkelde werkdefinities. Op grond hiervan is nog een viertal laatste wijzigingen doorgevoerd.

Ten eerste is bij het criterium *herkenbaarheid* toegevoegd dat toetsing ook kan plaatsvinden bij aanpalende beroepsgroepen. Immers, in het oordeel dat het LPBO gaf over de bekwaamheidseisen schoolleiders primair onderwijs, is de aanbeveling gedaan om ook andere beroepsgroepen, niet afkomstig uit het onderwijs, te consulteren.

Een tweede toevoeging is een nieuwe indicator bij *formatvereisten*: 'aansluitend bij de Wet BIO: gericht op het handelen in het onderwijsleerproces, het algemeen professioneel handelen en het werken binnen een onderwijsorganisatie. Bekwaamheidseisen omvatten in ieder geval eisen ten aanzien van pedagogisch-didactische kennis, inzicht en vaardigheden en vakbekwaamheid; hoofdcomponenten van de bekwaamheidseisen'. Omdat de Wet BIO eisen stelt aan de hoofdcomponenten van de bekwaamheidseisen, zullen de bekwaamheidseisen hier in ieder geval expliciet aan moeten voldoen en op moeten worden getoetst.

Ten derde is bij de indicatoren van het criterium *toetsbaarheid* het woord 'kunnen' vervangen door 'doen', voor consistentie tussen de werkdefinitie van bekwaamheidseisen en deze indicatoren.

Een vierde wijziging betreft het vervangen van 'wetenschappelijke methode' in 'systematische methode' voor het onderscheiden en ordenen van beroepscompetenties bij het criterium *verantwoording werkwijze*. Meerdere experts wezen op het ontbreken van dergelijke wetenschappelijke methodes en vroegen zich af of en hoe organisaties aan deze indicator zouden kunnen voldoen.

Conclusies

Na de beschrijving van werkwijze, context en de totstandkoming van de toetscriteria kan het LPBO nu de balans opmaken en antwoord geven op de vraag van de staatssecretaris van OCW.

Aansluiting bij de vraag

Om de vraag te kunnen beantwoorden, heeft het LPBO allereerst werkdefinities van de begrippen 'competentieprofiel' en 'bekwaamheidseisen' ontwikkeld. Daarmee is het onderscheid tussen beide begrippen conceptueel verhelderd en zijn de componenten van beide begrippen uiteengelegd.

De vraag naar een procedure voor het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen is geïnterpreteerd als een vraag naar een instrument waarmee het LPBO (ook vooraf) duidelijkheid kan verschaffen aan organisaties die een ontwikkel- of herijkingsopdracht voor het LPBO uitvoeren. Dat komt de kwaliteit ten goede van de toetsingstaak, de opdrachtverstrekking en de eisen voor het proces en product van ontwikkeling of herijking.

Via een ontwerpgerichte aanpak onderscheidt het LPBO vijf generieke toetscriteria voor competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor onderwijsberoepen:

- *herkenbaarheid*: verschillende stakeholders herkennen en accepteren de inhoud van competentieprofielen en bekwaamheidseisen;
- *bruikbaarheid*: de aantoonbare bijdrage van competentieprofielen en bekwaamheidseisen aan de beroepspraktijk van het onderwijs;
- *toetsbaarheid*: de bekwaamheidseisen zijn zodanig geformuleerd dat zij scholen en opleidingsinstellingen houvast bieden bij het doen van een uitspraak over de mate waarin individuele beroepsbeoefenaren hieraan voldoen;
- *verantwoording van de werkwijze*: het ontwikkelingsproces is systematisch en de verschillende stappen en keuzes daarin zijn beargumenteerd;
- *formatvereisten*: eisen ten aanzien van de vorm waarin competentieprofielen en bekwaamheidseisen zijn opgesteld opdat deze onderling vergelijkbaar zijn.

Elk criterium kent meerdere indicatoren, die aangeven wat nodig is om aan het betreffende criterium te voldoen.

Procedure

Om de toetsingstaak uit te voeren zijn, naast de set van criteria, afspraken nodig die tezamen als procedure kunnen worden aangemerkt.

Ten eerste geeft het LPBO bij opdrachtverstrekking aan welke toetscriteria bij de toetsing zullen worden gehanteerd. Bij nieuwe profielen en eisen wordt naar verwachting vooral getoetst op herkenbaarheid, toetsbaarheid, verantwoording werkwijze en formatvereisten. Pas bij herijkte profielen en eisen zal het criterium van bruikbaarheid goed toetsbaar zijn.

Ten tweede toetst het LPBO in hoeverre het competentieprofiel en/of de bekwaamheidseisen aan elk van de vijf gestelde toetscriteria voldoen. Het LPBO geeft daarbij een oordeel of aan elk van de criteria voldoende dan wel onvoldoende voldaan is.

Ten derde worden nieuwe eisen gesteld aan de aan te leveren documentatie bij nieuwe of herijkte profielen en bekwaamheidseisen. Om de toetsing uit te kunnen voeren, zal bij elk nieuw of herijkt profiel en bij nieuwe of herijkte bekwaamheidseisen een uitgebreide verantwoording moeten worden aangeleverd. Uit deze verantwoording moet blijken op welke manier aan de criteria herkenbaarheid, bruikbaarheid en verantwoording werkwijze is voldaan. De criteria toetsbaarheid en formatvereisten kunnen door het LPBO zelf in de nieuwe profielen of eisen worden getoetst. Daarvoor hoeft dus geen aanvullend materiaal te worden aangeleverd.

Ten slotte zijn afspraken nodig over het toetsmoment. Omdat het LPBO het eindproduct toetst, vindt toetsing plaats aan het einde van het ontwikkeltraject. Tussentijdse toetsing is niet mogelijk vanwege de onderlinge afhankelijkheid van de toetscriteria. Het is wel mogelijk (en dit verdient zelfs de voorkeur) om competentieprofielen en bekwaamheidseisen apart te laten toetsen, met dien verstande dat de toetsing van competentieprofielen voorafgaat aan de toetsing van bekwaamheidseisen.

Legitimatie vanuit de beroepspraktijk

In het kader van deze vraag is de beroepspraktijk de praktijk van degenen die competentieprofielen en bekwaamheidseisen ontwikkelen of hier belanghebbend bij zijn (kenniscentra, opleidingsinstellingen, werkgevers, vak- en beroepsverenigingen, onderwijsmanagers).

Door de ontwerpgerichte aanpak hebben relevante belanghebbenden inbreng gehad in de keuze voor deze vijf criteria en de bijbehorende indicatoren. Daarmee is een basis gelegd voor het verwerven van draagvlak voor deze toetscriteria. De ontwikkelaars (en eventuele herijkers) van competentieprofielen en bekwaamheidseisen zijn tweemaal geconsulteerd: in de fase van ontwikkeling van het ontwerp en in de fase van toetsing van het ontwerp. Hun instemming met de criteria is voor het LPBO een teken van draagvlak.

De toetscriteria bieden houvast bij het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen. Maar er zit ook voldoende flexibiliteit in om eigen procedures, die binnen het betreffende onderwijsberoep gebruikelijk zijn, te hanteren en eigen accenten te leggen. Alle belanghebbenden zijn overtuigd van de meerwaarde van het stellen van dergelijke toetscriteria.

Kwaliteit kwalificatiestructuur

De transparantie, de robuustheid en de samenhang van de kwalificatiestructuur onderwijsberoepen nemen toe met deze vijf toetscriteria.

De algemene helderheid in de opbouw van de kwalificatiestructuur neemt toe, omdat alle competentieprofielen en bekwaamheidseisen aan dezelfde criteria moeten voldoen. Ook wint de kwalificatiestructuur aan transparantie, omdat er eisen worden gesteld aan het ontwikkelingsproces en de inzichtelijkheid hiervan. De formatvereisten en het criterium van toetsbaarheid dragen eveneens bij aan de transparantie.

De robuustheid neemt toe, doordat een generieke en beknopte set van criteria is ontwikkeld voor zowel ontwikkeling als herijking van competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor alle onderwijsberoepen in

alle onderwijssectoren. De kwalificatiestructuur wint aan bestendigheid, omdat competentieprofielen gebaseerd zijn op een visie op het beroep en op ontwikkelingen in het beroep. Uiteindelijk gaat het om competenties die ook daadwerkelijk tot de kern van het beroep behoren en die ook in de toekomst van belang zullen zijn voor de uitoefening van het beroep. Ook de eis voor het toepassen van een systematische methode en het gebruik van wetenschappelijke theorieën bevordert de kans op bestendigheid, dus op robuustheid.

De toetscriteria zorgen voor een eenduidiger opbouw waarin het onderscheid en de verschillen met andere onderwijsberoepen duidelijk zijn. Dit versterkt de onderlinge vergelijkbaarheid en daarmee de afstemming en samenhang. Op deze manier kan op termijn een nadere analyse plaatsvinden naar de relaties tussen de verschillende bekwaamheidseisen voor alle onderwijsberoepen en de wijze waarop deze met elkaar samenhangen. Daarmee wordt perspectief geboden op doorstroommogelijkheden, omdat helder is wat de overstap naar een ander onderwijsberoep aan nieuwe of aanvullende competenties en bekwaamheidseisen vergt.

Standpunt

De vraag van de staatssecretaris van OCW aan het LPBO was:

Welke procedure kan worden vastgesteld voor het ontwikkelen van competentieprofielen en bekwaamheidseisen?

Samenvattend is het antwoord:

- I. Het LPBO interpreteert bovenstaande vraag als een vraag naar toetscriteria waarmee het LPBO zijn toetsings- en herijkingstaak kan uitvoeren. Deze toetscriteria zijn te onderscheiden in product- en procescriteria, die in samenspraak met belanghebbenden zijn ontwikkeld. Die criteria zijn:
 - *herkenbaarheid*: verschillende stakeholders herkennen en accepteren de inhoud van competentieprofielen en bekwaamheidseisen;
 - *bruikbaarheid*: de aantoonbare bijdrage van competentieprofielen en bekwaamheidseisen aan de beroepspraktijk van het onderwijs;
 - *toetsbaarheid*: de bekwaamheidseisen zijn zodanig geformuleerd dat zij scholen en opleidingsinstellingen houvast bieden bij het doen van een uitspraak over de mate waarin individuele beroepsbeoefenaren hieraan voldoen;
 - *verantwoording van de werkwijze*: het ontwikkelingsproces is systematisch en de verschillende stappen en keuzes daarin zijn beargumenteerd;
 - *formatvereisten*: eisen ten aanzien van de vorm waarin competentieprofielen en bekwaamheidseisen zijn opgesteld opdat deze onderling vergelijkbaar zijn.

De toetscriteria zijn als set van toepassing op alle competentieprofielen en bekwaamheidseisen voor de onderwijsberoepen die binnen de Wet BIO vallen. Herijkte profielen en bekwaamheidseisen zullen aan alle

criteria moeten voldoen, maar voor nieuw te ontwikkelen profielen en bekwaamheidseisen zal het criterium van bruikbaarheid naar verwachting nog niet goed toetsbaar zijn. Bij een ontwikkelingsopdracht zal het LPBO daarom van tevoren aangeven welke criteria precies bij de toetsing zullen worden gehanteerd.

2. De toetscriteria zijn gebaseerd op een conceptueel onderscheid tussen de begrippen 'competentieprofielen' en 'bekwaamheidseisen'. Dit onderscheid is vastgelegd in twee nieuwe werkdefinities, die als volgt luiden:

- *werkdefinitie competentieprofiel*

Een beschrijvende en normatieve set van generieke beroepscompetenties waarover de professioneel handelende beroepsbeoefenaar moet beschikken om taken en activiteiten binnen een beroepsdomein van de onderwijsberoepen uit te kunnen voeren. Elke beroepscompetentie is op te vatten als een geïntegreerd geheel van kennis, inzicht, vaardigheden, beroepshouding, beroepsopvattingen, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten die in een specifieke en aan verandering onderhevige beroepscontext betekenis krijgt.

De beroepscompetenties zijn afgeleid uit een theoretisch (en waar mogelijk empirisch) verantwoorde visie op de kern van het beroep en op ontwikkelingen die op dit beroep van invloed zijn. Deze visie maakt onderdeel uit van het competentieprofiel, evenals de rationale voor de vertaalslag van visie naar beroepscompetenties.

- *werkdefinitie bekwaamheidseisen*

Landelijke eisen voor het professionele handelen van beroepskrachten in het onderwijs, in termen van benodigde kennis en zichtbaar gedrag. Deze eisen zijn aantoonbaar afgeleid van het competentieprofiel van het betreffende onderwijsberoep. Omdat beroepscompetenties zichtbaar worden in doelmatig handelen van de beroepskracht, wordt de benodigde kennis en zichtbaar gedrag per beroepscompetentie afgeleid uit het zichtbaar doelmatig handelen van de beroepskracht. Dit zichtbaar doelmatig handelen bestaat naast het geleverde eindresultaat uit de wijze waarop de beroepskracht zich kan verantwoorden en kan reflecteren over gemaakte keuzes en beslissingen tijdens het handelingsproces.

Ontwikkelaars en belanghebbenden stemmen in met de ontwikkelde toetscriteria en werkdefinities en erkennen de meerwaarde hiervan voor hun eigen beroepspraktijk en voor de onderwijsberoepen.

Ten slotte dragen de vijf toetscriteria voor competentieprofielen en bekwaamheidseisen op vele verschillende manieren bij aan meer transparantie, robuustheid en samenhang van de kwalificatiestructuur van de onderwijsberoepen.

Lijst van geraadpleegde personen

De heer drs. Karel Aardse (Marnix Academie, Utrecht)
Mevrouw dr. Inge Andersen-Bakkenes (NSA)
De heer drs. Jan van den Broek (NSG, Nijmegen)
De heer drs. Wim Claasen (Fontys OSO, Tilburg)
Mevrouw drs. Mariet Claessens (Colo)
De heer ir. Dick Dekker (VO-raad)
De heer drs. Thieu Dollevoet (WOSO)
Mevrouw Toinny Gründemann (MBO Raad)
Mevrouw Ankie de Haas (Dienst Openbaar Onderwijs Rotterdam)
Mevrouw drs. Judith van de Haterd (MOVISIE)
De heer drs. Jan Heijmans (E&S, voormalig NSA)
De heer prof. dr. Ben Hövels (KBA)
De heer Mark Jager (NSA)
De heer drs. Frank Jansma (SBL)
De heer drs. Jan de Kanter (Calibris)
De heer dr. Marcel van der Klink (Open Universiteit, Heerlen)
De heer drs. René van de Kraats (Platform VVVO)
Mevrouw Annemarie Machielsen (Noorderpoort College, Groningen)
Mevrouw drs. Ietje Veldman (ICLON, Universiteit Leiden + ICL)
Mevrouw dr. Marjan Vermeulen (SBL)
Mevrouw Hanny Vroom (Calibris)

Literatuur

Calibris (2005). Kwalificatiedossier onderwijsassistent 2006-2007. Bunnik: Calibris.

Colo (2006). Kwalificaties voor competentiegericht beroepsonderwijs. Zoetermeer: Colo.

European Commission (2005). Common European principles for teacher competences and qualifications. Brussel: European Commission. Verkregen in oktober 2007, via http://ec.europa.eu/education/policies/2010/testingconf_en.html.

Goetheer, G.J.J. (2006). Teksten - Wet op de Beroepen in het Onderwijs - Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel - Wet aanpassing regels bekwaamheidseisen onderwijspersoneel. Den Haag: SDU.

ISISQ5 & VO-raad (2007). Basiscompetenties schoolleider VO. Praktische handleiding voor het werken met basiscompetenties. Utrecht: ISISQ5 en VO-raad.

Klink, M. van der & Boon, J. (2002). The investigation of competencies within professional domains. Human Resource Development International, 5, pp. 411-424.

Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs (2006). Bekwaamheidseisen schoolleiders primair onderwijs. Utrecht: LPBO.

Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs (2007). Beroep: onderwijsondersteuner. Utrecht: LPBO.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005). Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel. Den Haag: OCW.

Nederlandse Schoolleiders Academie (2005). De 8 bekwaamheidseisen voor de werkzaamheden van leidinggevende aard in het primair onderwijs. Utrecht: NSA. Verkregen in oktober 2007, via <http://www.nsanederland.nl>.

Onderwijsraad (2002). Competenties: van complicaties tot compromis, over schuifjes en begrenzers. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2005). Briefadvies AMvB bekwaamheidseisen onderwijspersoneel, januari 2005. Den Haag: Onderwijsraad.

Onstenk, J.H.A.M. (1997). Lerend leren werken. Brede vakbekwaamheid en de integratie van leren, werken en innoveren. Academisch proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen. Delft: Eburon.

Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs (2004). Bekwaam & speciaal. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg Antwerpen: Garant.

Informatieve sites

www.lpbo.nl Site van het Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs. Hier vindt u alle relevante documenten, links en actuele informatie waarop het LPBO zich baseert bij de invulling van zijn opdracht. Ook zijn documenten te downloaden.

De Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel (SBL) informeert u op **www.lerarenweb.nl** over allerlei onderwerpen die met de kwaliteit van leraren te maken hebben, zoals de bekwaamheidseisen voor leraren, de bekwaamheidsdossiers en andere onderwerpen die samenhangen met de Wet Beroepen in het onderwijs (Wet BIO).

Calibris is het kenniscentrum voor leren in de praktijk in Zorg, Welzijn en Sport. Op de site **www.calibris.nl** krijgt u meer informatie over de erkenning van stagebedrijven en het onderhoud van kwalificatiestructuren. Ook initieert Calibris maatschappelijk relevante projecten, adviseert over praktijkleren en brengt regionale partijen bij elkaar.

Colo is de vereniging van 18 kenniscentra beroepsonderwijs-bedrijfsleven die per bedrijfstak georganiseerd zijn (zie **www.colo.nl**). De kenniscentra ontwikkelen kwalificaties voor het middelbaar beroepsonderwijs, werven leerbedrijven en bewaken de kwaliteit van deze leerbedrijven. Op **www.coördinatiepunt.nl** kunt u uitgebreid zoeken naar kwalificatiedossiers. Deze dossiers geven weer aan welke eisen afgestudeerden in het MBO moeten voldoen om een beroepsdiploma te behalen volgens de eisen van competentiegericht opleiden.

De NSA (**www.nsanederland.nl**) is een onafhankelijk instituut van en voor leidinggevendenden in het primair onderwijs. De NSA stimuleert en bewaakt de beroepskwaliteit en de deskundigheid van schoolleiders in het primair onderwijs. De borging van de beroepskwaliteit gaat via een register voor schoolleiders.

The Training and Development Agency for Schools (**www.tda.gov.uk**) is een professionaliseringsorganisatie voor scholen in Groot-Brittannië. De site functioneert als een portaal naar talloze andere organisaties die zich met scholen en scholing bezighouden, zowel initieel als postinitieel. Ook ouders, leerlingen en studenten kunnen hier hun hart ophalen als ze op zoek zijn naar relevante kwesties in het Engelse onderwijs.

The National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS) zet zich in voor beter onderwijs in de Verenigde Staten (**www.nbpts.org**). De organisatie heeft standaarden ontwikkeld om aan te geven wat professionele leerkrachten moeten kennen, kunnen en doen. Ook is een certificeringssysteem ontwikkeld voor leerkrachten. Inmiddels hebben ruim 55.000 docenten zich laten registreren en werken binnen de NBPTS met elkaar samen aan onderwijsvernieuwing en -verbetering.

Eerder uitgebrachte rapporten van het LPBO

Bekwaamheidseisen schoolleiders PO

2006, 4 pp., ISBN: 90-78691-02-6

Competentieprofiel leraar (V)MBO?

2006, 29 pp., ISBN: 90-78691-01-8

Educatieve masteropleidingen. Beeld van de behoefte

2006, 58 pp., ISBN: 90-78691-03-4

Beroep: onderwijsondersteuner

2007, 42 pp., ISBN: 978-90-78691-04-4

